

Л.І. Донченко,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри музично-теоретичної
та художньої підготовки
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ

В сучасних умовах суспільних трансформацій, поглиблення міжнаціональних суперечностей проблема національного виховання особистості постає соціально значущою практичною потребою, оскільки національно свідомою особистістю, патріот своєї держави і активний громадянин демократичного суспільства є запорукою збереження національної ідентичності українства, а також важливим ресурсом соціально-економічних, політико-правових, демократичних перетворень заради зміцнення української державності.

Вирішальним чинником в процесі формування такої особистості виступає власне національна самосвідомість, яка знаходить вияв у пам'яті про минуле, у відчутті особистої пов'язаності з долею Батьківщини, в національній ідентифікації, тобто ментальній, духовно-культурній спорідненості зі своїм народом.

Варто зазначити, що останнім часом науковці приділяють достатньо уваги питанням національного виховання. На сторінках педагогічної преси, в докторських та кандидатських дисертаціях національне виховання досліджується як провідна проблема, а не як аспект проведення уроків, занять, позакласних та позашкільних заходів [2, 4, 5, 6]. Проте, на наш погляд, недостатньо уваги приділяється формуванню національної самосвідомості дітей дошкільного віку та засобам, які впливають на цей процес: зокрема творам образотворчого, декоративно-ужиткового мистецтва, українського музичного і словесного фольклору.

Спостерігаючи разом зі студентами за навчально-виховним процесом у дошкільних навчальних закладах під час педагогічної практики, ми дійшли висновку, що саме український фольклор, зокрема й музичний, є найбільш впливовим засобом формування національної самосвідомості дітей дошкільного віку.

Аналіз філософської та педагогічної літератури дозволив з'ясувати сутність поняття «національна самосвідомість». Так, учений М. Боришевський визначає національну самосвідомість як «...усвідомлення особистістю себе часткою певної національної (етнічної) спільноти та оцінка себе як носія національних (етнічних) цінностей, що склалися в процесі тривалого історичного розвитку національної спільноти, її самореалізації як суб'єкта соціальної дійсності» [1].

Сьогодні існує розуміння того, що виховати свідомого громадянина й патріота означає сформувані в дитини комплекс певних знань і умінь, особистісних якостей і рис характеру. Зокрема, йдеться про: повагу до батьків, свого родоvodu, традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї належності до нього як його представника, спадкоємця і наступника; працьовитість; високу художньо-естетичну культуру; патріотичну самосвідомість та громадянську відповідальність, готовність працювати для розквіту Батьківщини, захищати її; повагу до Конституції, законів Української держави; досконале знання державної мови [3]. Звичайно, тут слід відзначити, що в повному обсязі ці якості ще не можуть бути сформованими у дитини дошкільного віку. Проте, створити фундамент, на основі якого можна буде вже зводити «будівлю» майбутнього громадянина-патріота не лише можливо, але й потрібно.

Зважаючи на те, що в період старшого дошкільного віку відбувається формування тих рис характеру, які й визначають особистість, а також основ свідомості й самосвідомості, вважаємо, що цей вік має виключну вагу для формування в дітей основ національної самосвідомості.

Сучасне дошкільне виховання ґрунтується на засадах народної педагогіки й національної культури, сучасних досягненнях науки та надбаннях світового педагогічного досвіду та родинного виховання. Відбувається переорієнтація на виховання дитини, на національному

грунті та залучення дітей до скарбниці духовної спадщини свого народу та людства взагалі. Культивується виховання у дітей стійкого інтересу до національної культури, втіленої у народних традиціях, образотворчому мистецтві (живопис, графіка тощо), жанрах народного декоративно-ужиткового мистецтва (кераміка, декоративний розпис, килими, писанки), народному музичному фольклорі (колискові, заклички, лічилки, дражнилки, гумористичні співанки), народних обрядах, календарних святах (весняні та літні хороводи, різдвяні вітання, щедрівки, колядки).

Фольклор (зокрема народна музика, казки, прислів'я, народні ігри) споконвічно був основним засобом передачі культурних надбань від покоління до покоління, запорукою збереження самого народу, його традицій і звичаїв.

Не підлягає сумніву, що український фольклор має особливу виховну цінність. По-перше, в найкращих зразках фольклору гармонійно сполучаються риси національного і загальнолюдського. Тому ознайомлення з фольклорними творами вводить дитину в світ загальнолюдської культури, без пізнання якої не можна уявити людину-патріота. По-друге, фольклор несе в собі конкретні образи, почуття доступні і цікаві дитині, що забезпечує створення позитивного та емоційно забарвленого ставлення до явищ соціального життя, впливає на формування народознавчих уявлень і національної самосвідомості. По-третє, фольклор ознайомлює зі спадком народу, що сприяє національному вихованню дітей.

Умовами реалізації максимально ефективного використання українського музичного фольклору в навчально-виховному процесі ДНЗ ми вважаємо наступні:

- процес формування основ національної самосвідомості у дітей старшого віку не може обмежуватися лише дією українського музичного фольклору, а має поєднуватися з впливом літератури, образотворчого, декоративно-ужиткового мистецтва тощо;

- у ході ознайомлення з українським фольклором обов'язково має бути присутнім інформативний компонент (історичне підґрунтя виникнення тих чи інших творів народного мистецтва, їх зміст).

- виховний процес може бути ефективним лише за умови створення атмосфери творчої співдружності й співпраці між

педагогами (музичний керівник, вихователь) та родиною дітей (батьки, брати і сестри, дідусі і бабусі).

- велику роль у навчально-виховному процесі має відігравати співпраця з батьками, створення відповідної атмосфери (використання національної атрибутики, оформлення приміщень в українському національному стилі).

Таким чином, використання українського музичного фольклору ефективно впливатиме на формування основ національної самосвідомості дітей старшого дошкільного віку, що буде виявлятися у проявах інтересу до української традиційної культури, розширенні обізнаності дітей з народними піснями, їх видами та жанрами, українськими народними традиціями, звичаями, обрядами, іграми, танцями, музичними інструментами. А це, в свою чергу, допоможе дітям глибше усвідомити свою приналежність до українського народу.

Подальшого вивчення та збагачення потребує проблема національного виховання в родині за допомогою українського музичного фольклору, наступність ДНЗ та початкової школи з питань національного виховання з використанням української народної музики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боришевський М. Особистість. Виховання національної свідомості / М. Боришевський // Освіта України. – 2005. – №23.
2. Гуцан Л.А. Виховання у молодших школярів позитивного ставлення до традицій і звичаїв українського народу у процесі художньо-трудової діяльності: Автореф. дис. ... канд. пед. наук / 13.00.07 –теорія і методика виховання / Ін-т проблем виховання АПН України / Леся Андріївна Гуцан. – К., 2005. – 22 с.
3. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років. – К.: Богдана, 2003. – 328 с.
4. Довженок Г.В. Український дитячий фольклор / Г.В. Довженок. – К.: Наукова думка, 1981. – 172 с.
5. Єгорова І.В. Формування національної самосвідомості підлітків на уроках музики в загальноосвітній школі: Автореф. дис. ... канд. пед. наук / 13.00.02 –теорія та методика навчання музики та музичного виховання / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова / Інга В'ячеславівна Єгорова. – К., 2002. – 24 с.

6. Кулішенко Л.А. Проблема національного виховання в педагогічній пресі сучасності (за період з 1991 до 2004 рр.): Автореф. дис. ... канд. філол. наук / 10.01.08 – журналістика / Київськ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики / Людмила Анатоліївна Кулішенко. – К., 2007. –30 с.
7. Страшний В.І. Виховання учнів початкових класів загальноосвітньої школи на родинних традиціях українського народу: Автореф. дис. ... канд. пед. наук / 13.00.07 – теорія і методика виховання / Ін-т проблем виховання АПН України / Володимир Іванович Страшний. – К., 2004. – 17 с.

Т.В. Єлагіна,
здобувач кафедри теорії та методики
професійної освіти
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

ЕФЕКТИВНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ У ПРОЦЕСІ ТРАНСЛЯЦІЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ДОСВІДУ

Однією з умов ефективності нинішньої освіти є її відповідність «сучасному соціальному замовленню на підготовку патріотично налаштованої, активної, духовно багатой особистості з розвиненим інтелектом, здатної результативно взаємодіяти з іншими членами суспільства» [5, с. 2].

Розвиток особистості не може відбуватися поза межами полікультурного соціуму. А соціум, у свою чергу, не може розвиватися, з одного боку – без передачі досвіду від покоління до покоління, з іншого – без розуміння механізмів передачі отриманого досвіду. Тому одним із стратегічних завдань сучасної освіти є не лише засвоєння, а й подальша трансляція соціокультурного досвіду нашого народу. Для досягнення цієї мети «культура мусить вижити і зберегти для наступних поколінь найцінніше – джерела народної духовності» [6, с. 3].